

Мануил Панселинос

У Кареји, главном граду Свете Горе, налази се најзначајнија црква ове јединствене Све-Православне монашке демократије, која припада свима Светогорским манастирима: Протатска црква. Ова црква је сазидана 965 године, по свом облику је базилика, и само је она међу главним црквама Свете Горе таквога типа.

Спољни изглед ове грађевине, на којој су недавно извршене знатне оправке, веома је једноставан, али величанствен. Темељи храма чине један правоугаоник. Бочни зидови су просечени високим за-свођеним прозорима, док изнад њих стоји ред сличних али мањих прозора. Храм се нагнуо на северну страну, па су недавно озидани подупорњи са те стране да подрже притисак нагиба. Изнутра храм има облик крста што је постигнуто тиме што је црква од доле до припрате издељена на три правоугаоника: један широки у средини и по један ужи са обе стране, а ти ужи делови оивичени су зидовима, тако да они образују четвороугаоне просторе на сваком крају. Источни крак тога крста је одвојен од осталог дела храма преградом иконостаса.¹

Када неко уђе у Протатску цркву, он се не може отети утиску њене дужине и висине као и величанствених фресака којима су украшени њени зидови. Сви зидови, сем оних у припрати, који изгледа да су поново зидани касније, украшени су фрескама које је сликао почетком 14. века један од највећих мајстора Византијске иконографије: Мануил Панселинос из Солуна. Никакво описивање, чак ни оно најподробније, не може ни приближно да изрази идеју лепоте и снаге ових икона. Начин приказивања светих личности и догађаја није натуралистички, као што су то неки тврдили; али ове фреске нису ни плод самовољне људске маште. То су ликови нових, преображених људи, које је утиснуо на зидовима један уметник који је успео да се уздигне изнад природе и изнад маште до сфере духа.

¹ Иконостас је дрвена или мраморна преграда или зид који носи дрвене иконе и дели олтар од главног дела храма. У Протатокој Цркви иконостас је од мрамора.

Оно што задиви гледаоца при посматрању ових ликова насликаних на зидовима је својство које се најбоље може обележити изразом: духовно величанство. Њихово држање тела, покрети, и изнад свега њихова лица изражавају ово својство на упечатив начин: они одају велику озбиљност карактера, без трунке претенциозности и сервилности, и велику духовну дубину. Окружен овим ликовима човек се осећа да је у присуству не само тих слика, него да су ту бића која су далеко стварнија од личности које сусрећемо у свакодневном животу. Ови свети ликови носе јасан печат потпуног самосавадавања, унутарње чистоте и ослобођености од сваке ситничавости, нестрпљивости и слабости. Све у њима одаје велико спокојство и голему унутарњу снагу. Созерцање ових икона уводи човека у једну нову димензију живота. Оно чини могућим доживљај ових узвишених својстава, оно испуњава човека дивљењем према њима, и подстиче и појачава у нама жељу да их стекнемо.

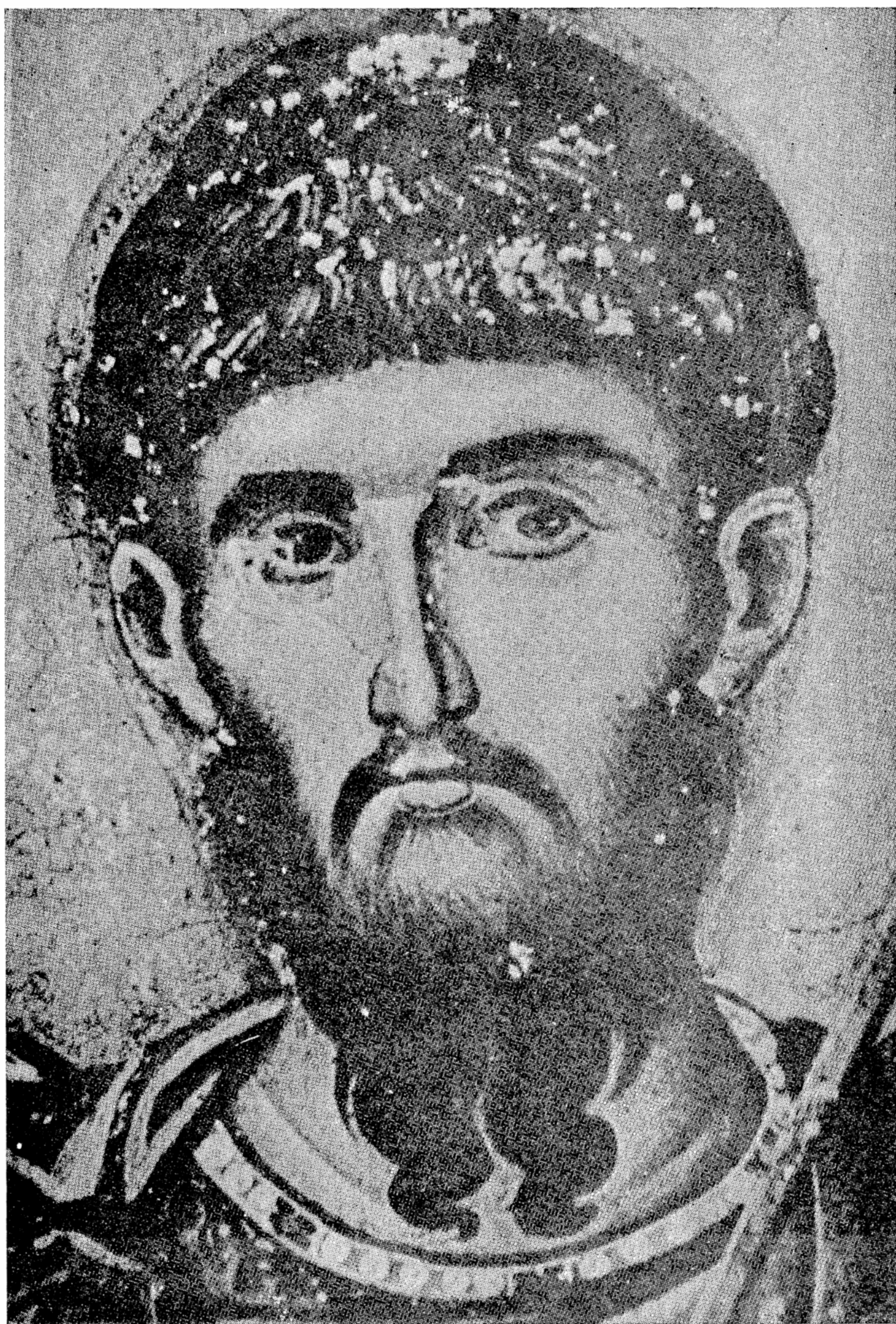
Традиционално средство да се привуче пажња посматрача на лице, где су ова својства нарочито изражена, Панселинос је користио изузетно зналачки. Тако је ореол (*стефанос*) који окружује главе светаца био сликан веома велик и био наглашен тиме што је око њега описана црвена и бела ивична линија, а све то на тамно плавој позадини.

Боје су се одликовале лепотом а не дречавошћу. Понекад оне сведоче о моћном пренебрегавању природе. Једна сенка зеленкасте боје, на пример, много је коришћена на лицима и другим изложеним деловима тела, нарочито на рубовима. Постоји велика разноликост боја, многе од њих су светле. Плава боја се користи често и много. Тако су хаљине на многим ликовима плаве боје, а позадина је увек загасито плава. Бела боја се такође употребљава врло много; понекад сама за себе, а понекад упоредо са црном или смећом бојом: када је реч о одеждама великих светитеља (Св. Јована Златоустог, Светог Григорија Богослова, итд.) црно и бело, и смеће и бело употребљава се да би се добио контраст оних многобројних крстова на фелону; а често бела боја се комбинује са другим бојама да би се добили светли преливи, као што је светло зелено, светло црвено, и светло смеће. За приказивање извесних светитеља, као што су Свети Павле и Светогорски пустињаци, употребљена је једноставна комбинација боја, док се за приказивање јеврејских и хришћанских царева — светаца уносило више разноликости у бојама и много украса.

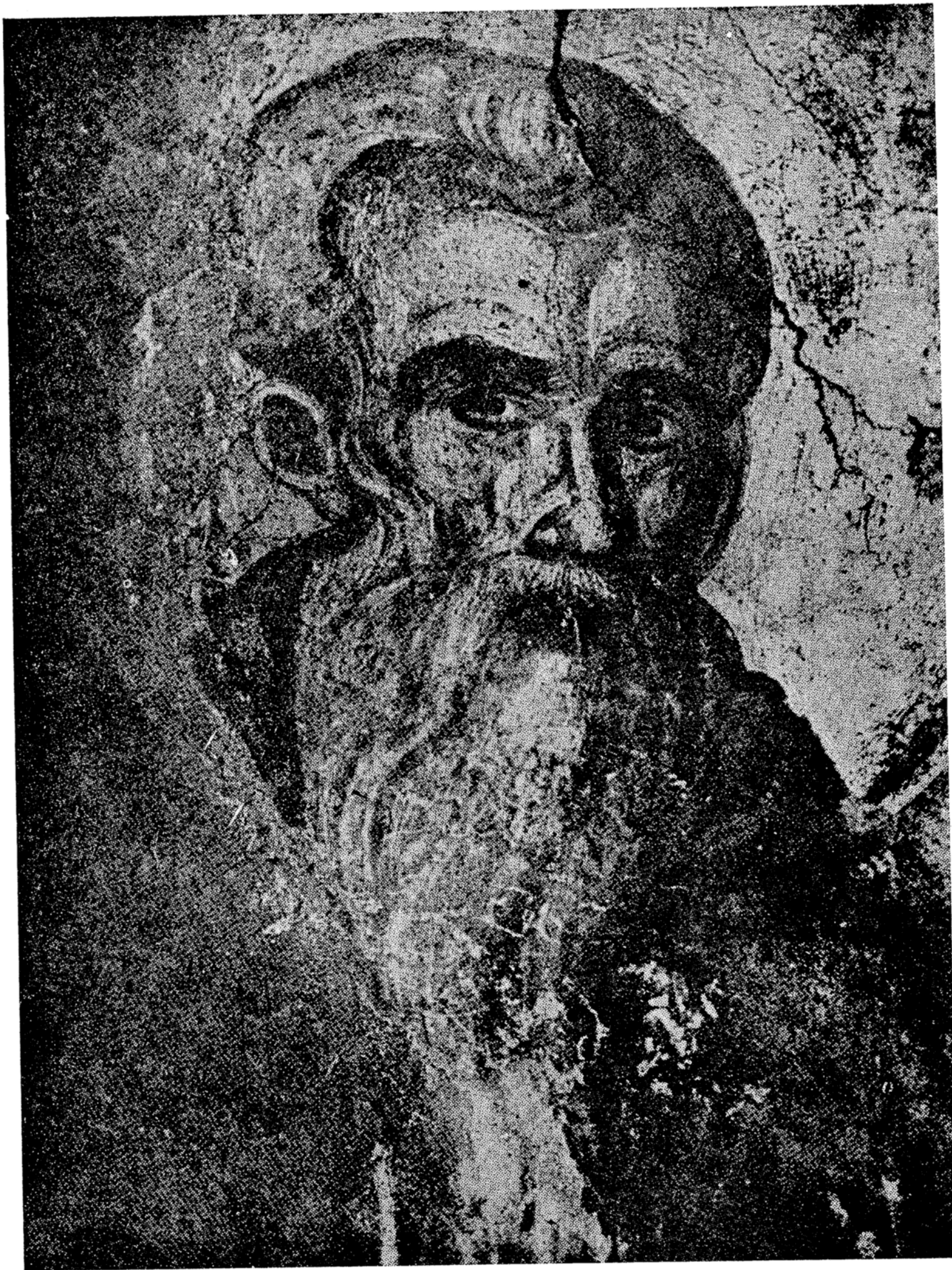
Телесни изглед старачких ликова у многome се разликује од оних млађих: лице и тело Христово и других млађих ликова је пуно, док су лица старијих светитеља, нарочито светогорских пустињака, мршава, упалих образа, а тела им виткија или чак изнурена. Међутим, сви ликови су крупни тако да чак и оне на највишем од четири реда фресака које покривају зидове цркве може јасно да види свако ко има нормалан вид. Јасно је да ове фреске нису имале декоративну намену, него *литургичку*, то јест да буду посматране у свим својим појединостима и да подстичу религиозни доживљај. (Сл. 11, 12, 13).

Сл. 11 Свети Прокопије, фреска у Протатској цркви, Света Гора, сликао Панселинос, XIV век

Сл. 12 Свети Теодор Тирон, фреска у Протатској цркви, сликао Панселинос

Сл. 13 Свети Теоктист, Протатска црква, фреска Панселиноса

Веома мало се зна о уметнику који је израдио ове величанствене иконе. У својој чувеној књизи, *О уметности сликања*, написаној око 1730, иконописац Дионисије из Фурне каже о Панселиносу да је „оветлио пуним сјајем сунца и надмашио је све сликаре, древне и савремене, о чему најречитије сведоче иконе које је он сликао на зиду и даскама. Ово може одлично да појми свако ко их проучава и добро их посматра, а нешто се разуме у сликарству”.²

² Упутства за сликарску уметност, изд. А. Пападопулос-Керамеус, Петроград, 1909, ст. 3.